

зв'язків у ряді творів Ю. М. Говорухо-Отрока та виявляються функціональні значення ремінісценцій, до яких звертається письменник.

Ключові слова: інтертекст, цитата, ремінісценція, парафраза, поетика.

1. KALENICHENKO O. ABOUT THE PROBLEM OF INTERTEXT IN THE PLAY «IN SWAMP» AND «STORIES ABOUT THE BRITISH KING LEAR ...» BY Y. N. GOVORUKHO-OTROK. The type of intertextual communications in a raw of Y.N. Govorukho-Otrok's works and discovers functional dates of reminiscences used by writer.

Key words: intertext, quotation, reminiscence, paraphrase, poetic.

УДК 78. 071. 4 : 784

Анатолій Левченко

ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ П. В. ГОЛУБЄВА ЯК ФУНДАТОРА ХАРКІВСЬКОЇ ВОКАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Вивчення джерел української музично-педагогічної спадщини без сумніву є **актуальним** і корисним для вирішення сучасних проблем вокально-виконавської творчості, для формування професійної компетентності майбутніх викладачів співу.

Об'єктом дослідження є музично-педагогічна спадщина Павла Васильовича Голубєва, видатного педагога другої половини ХХ ст., заслуженого діяча мистецтв України, професора Харківської державної консерваторії. Характерні риси та художньо-естетичні установки **вокальної** педагогіки П. В. Голубєва як фундатора Харківської вокальної школи складають **предмет** статті. Її **мета** – виявити вплив італійської школи академічного співу на формування Харківської вокальної школи (на прикладі педагогічної діяльності П. В. Голубєва).

З другої половини ХІХ ст. на формування Харківської школи академічного співу, її основних засад величезний вплив справили італійська та російська школи академічного співу, а також сприятливі фактори: відкриття перших консерваторій, поява перших опер М. Лисенка, творчість «театру корифеїв», діяльність іноземних вокальних педагогів К. Еверарді, Е. Гандольфі, К. Петц, А. Альбані, Ф. Бугамеллі.

Тісні зв'язки української та італійської музичних культур мають дуже глибоке коріння. У сфері освіти зв'язки з Італією були дуже тісними, у багатьох вищих навчальних закладах італійська мова та література були обов'язковими предметами і для викладання їх запрошували

вчених з Італії. Діяльність Ф. А. Бугамеллі на ниві музичної освіти Харкова (1901–1918) була надзвичайно плідною і дала блискучі результати.

Федеріко Бугамеллі (1876–1949) – видатний співак, піаніст, диригент, композитор, один з перших вокальних педагогів Харкова (1901–1918), випускник Болонської консерваторії, навчався співу у класі У. Мазетті.

Головною турботою в вокальній роботі Ф. Бугамеллі було вирівнювання регістрів, з цього він починав практичні заняття з учнями. За допомогою вокалізів, вправ та гам професор намагався досягти тієї рівності звучання, яка б забезпечувала темброву красу. Особливу увагу він звертав на збереження тембру протягом всіх регістрів; перш за все займався серединою, закріплюючи та розроблюючи її. Він вважав, що центральний регістр є основним, природним; що добре поставлений міцний центр дозволяє співаку поступово розширювати діапазон, підключати більш високі та більш низькі тони. Професор стежив за округлістю звуку, щоб він не був плоским, обмеженим у обертонах. Серед його випускників – А. Ліпницький, П. Голубев, М. Рейзен, О. Чижко, О. Межерауп. Фундаментальні засади світової вокальної школи, які й досі характеризують співаків харківської вокальної школи, – одна із безсумнівних заслуг Ф. Бугамеллі.

Перед від'їздом в Італію в 1918 р. Бугамеллі передав творчу та педагогічну естафету саме П. В. Голубеву, який мав усі дані для блискучої кар'єри співака. Глибока внутрішня культура, високий інтелект, що поєднувались з невичерпною дотепністю і гумором, дозволили професору досягти досконалості у вихованні співаків, чії імена широко відомі в Україні та за її межами. П. В. Голубев виховав десятки співаків, якими пишається вітчизняне мистецтво: це народні артисти СРСР Б. Гмиря, М. Манойло, Н. Суржина; народні артисти Росії В. Валайтис, М. Коваленко, Е. Межерауп; заслужені артисти України Є. Іванов, І. Шведов, В. Дорошенко, І. Яценко.

Він був палко закоханий у свою професію. Ми, учні, ніколи не помічали його втоми чи послаблення зацікавленості у роботі, він вболівав за кожного з нас, прищеплював велику працелюбність, потяг до знань, завжди враховував, що перед ним доросла і талановита людина. Його учні одержали від нього як спадщину прекрасну вокальну школу та професіоналізм.

П. В. Голубев народився у 1883 р. в м. Бахмуті у родині службовця залізниці. В 10 років втратив батька. Коли йому виповнилося 17 років, померла мати. У Павла були ще брати та сестра. Родина була надзви-

чайно музикальною: мати вільно володіла фортепіано, в родині часто музикували та співали разом. Павло, який ріс у такій атмосфері, дуже рано виявив свої музичні здібності. Освіту він розпочав у Бахмутській гімназії, де активно виступав із гімназійним хором у ролі альт-заспівувача, виступав на гімназійних вечорах як соліст. Закінчив Павло Голубєв Харківську чоловічу гімназію № 3, яка одержала в свій час славу «колиски мистецтва», завдяки літературно-музичним вечорам, що постійно відбувалися за участю педагогів та хору гімназії.

Великим щастям для Голубєва стало навчання в Харківському музичному училищу при Імператорському Російському музичному товаристві в класі Федеріко Бугамеллі (1901–1910 рр.), де отримав фундаментальну підготовку як співак і педагог. У період з 1910 по 1917 рр. виконавсько-педагогічна діяльність П. Голубєва набула широкого розголосу в Харкові та стала найкращою нагородою його вчителю Ф. Бугамеллі.

Дуже показовим є факт спільної сценічної роботи П. Голубєва у концертній програмі з М. Кропивницьким і М. Заньковецькою, М. Садовським і П. Саксаганським. Цей досвід справив великий вплив на формування поглядів співака щодо традицій національного вокального мистецтва.

У 1927 р. П. В. Голубєв був запрошений Харківської консерваторії на кафедру сольного співу, де працював до останніх днів свого життя. У 1948 р. професора П. В. Голубєва було призначено керівником науково-дослідницької роботи в галузі сольного співу всіх консерваторій України. Він неодноразово виступав з доповідями і відкритими уроками на всесоюзних і всеукраїнських конференціях, зокрема на всесоюзній нараді з питань вокальної освіти у Ленінграді (1954), де сформулював свою концепцію виховання співака-музиканта. Своєю музично-педагогічною діяльністю П. В. Голубєв сприяв формуванню Харківської вокальної школи, її визначенню як однієї з провідних шкіл України.

Павло Васильович вважав, що: «У процесі співу бере участь не тільки голосовий апарат; не буде перебільшенням вираз – «співає весь організм» у повній гармонії всіх його фізичних, емоційних і творчих можливостей» [9, с. 32]. Педагог підкреслював, що правильно сформований співацький голос характеризується певними властивостями: округленим, опертим, близьким і рівним у всіх регістрах звуком, мішаним грудо-головним резонуванням його на основі нижньореберно-діафрагмального (костобдомінального) дихання. Такий звук не тільки задовольняє запити сучасного слухача, вважав П. Голубєв,

але й забезпечує витривалу й довгорічну роботу голосового апарату. Саме цим пояснюється загальновідомий факт, що співаки професіонали з добре поставленими голосами співають, зберігаючи свіжість голосу до глибокої старості. Професор завжди підкреслював цю позитивну рису вокальної школи. Отже, сучасна школа округленого, близького й опертого звуку як результат погодженої комплексної роботи всіх компонентів голосового апарату, дозволяє досягти найкращих результатів з найменшою затратою енергії і гарантує здоровий стан співака.

Працюючи над диханням студента, метою роботи вчителя було вироблення костоабдомінального дихання з помірним видихом і обопорною опорою. «Опора дихання і опора звука, – підкреслював П. В. Голубев, – крім благотворного впливу на саму якість співацького звуку ще й знімають зайве напруження з гортані та голосових зв'язок і передають його в потужну систему витривалих м'язів – вдихачів і видихачів» [6, с. 18].

Дуже важливе питання співацького дихання – це величина вдиху. П. В. Голубев, озброєний науковими відкриттями в галузі вокалу і особливо теорією доктора медичних наук Л. Д. Работного, був глибоко впевнений в тому, що малий запас повітря рефлекторно стимулює роботу гладкої мускулатури бронхів. Мистецтво співацького дихання полягає не в кількості повітря, що вдихається в легені, а в умінні еластичного сповільненого видиху, що регулюється м'язами-видихачами. Опертий звук є головною ознакою, що відрізняє кваліфікований академічний спів від наспівування.

Питанню опори звука П. В. Голубев надавав важливе значення. Опора дихання – це м'язове відчуття погодженої роботи вдихачів і видихачів, яка полягає в тому, що при поступовому скороченні видихачів відбувається відповідне розслаблення вдихачів. Опора ж звука – це взаємодія між ступенем скорочення голосових зв'язок і відповідним підзв'язковим повітряним тиском. Професор схвально і з великою повагою ставився до настанови М. І. Глинки про необхідність витримання звука на одній силі.

Голос сучасного кваліфікованого співака повинен бути рівним у всіх регістрах, це слід розуміти як максимальний ступінь наближення до досконалості. Професор працював над згладжуванням регістрів методом округлення крайніх звуків, які передують наступному за висотою регістру. П. В. Голубев вважав, що найголовніший елемент вокальної техніки, на якому повинні базуватись усі інші її види, є кантилена, і в цьому простежується італійська традиція виховання, яку

він перейняв у свого маестро співу Федеріко Бугамеллі. Без кантилени професіонального співака він не визнавав. Корисним матеріалом для вироблення кантилени він вважав спів українських народних пісень. Кантилена вимагає витримування кожного звука в одній силі, без затухання його в кінці. Це можливе лише тоді, коли співак матиме відчуття прогресуючої опори. Отже, основою кантилени є *прогресуюча* опора. Його вихованці з різними рівнями майстерності і природними даними, мають спільну характерну рису – добре володіння кантиленою.

Невід’ємною частиною школи П. Голубєва було виховання серйозного ставлення співака до свого здоров’я. Професор висловлювався так: «Співати треба від надлишку сил, а не від їх нестачі». Ми, його учні, з великою повагою сприймали поради свого вчителя. Варті наслідування ввічливість Павла Васильовича та його скромність, не позабавлена, проте, відчуття власної гідності.

З великою пошаною і любов’ю ставився до свого педагога Б. Гмиря, у своїй статті «Видатний педагог» він писав: «П. В. Голубєв для нас, його учнів, став не лише справжнім другом, а й цілком рідним: для одних – батьком, для інших – товаришем, побратимом. Я думаю: завдяки чому це сталося? І вважаю – тому, що він виховував нас не лише як вокалістів, але і як людей, що прагнуть стати людьми з великої букви. Він прищеплював велике працелюбство, потяг до культури, знань, історії. І все це послідовно і тонко, з педагогічним тактом» [2, с. 38].

Заслужений діяч мистецтв України, професор, видатний вокальний педагог П. В. Голубєв залишив глибокий слід не тільки на ниві виконавського мистецтва, проявлений через творчість своїх вихованців, але й у педагогічно-дослідницькій роботі, залишивши вагомий науковий спадок. Перелік його праць містить:

- методичну доповідь на Всесоюзній вокальній конференції 1937 р. в Москві (з демонструванням майстер класу зі своїми студентами Б. Гмирею та О. Соловйовою);
- методичну доповідь на Всесоюзній вокальній конференції 1940 р. в Москві: «Наиболее важные моменты в воспитании вокалиста» (з демонструванням студентів класу);
- методичну розробку: «Работа с учениками над вокальными произведениями», яка одержала високу оцінку на науковій конференції у Києві;
- методичну доповідь на Всесоюзній вокальній конференції 1954 р. в Ленінграді (з демонструванням вокальних навиків студентів), яка видана Ленінградською консерваторією;

- книгу «Советы молодым педагогам-вокалистам» (М.: Музгиз, 1956);
- монографію «Борис Романович Гмыря» (М.: Музгиз, 1959);
- друге видання книги «Советы молодым педагогам-вокалистам» (М.: Музгиз, 1963);
- третє видання «Порад молодим педагогам-вокалістам» (К. : Муз. Україна, 1983), присвячене 100-річчю від дня народження П. В. Голубєва;
- стаття «О будущих педагогах и оперных исполнителях» (надрукована у журналі «Советская музыка» (1951, № 8,), а також у газеті «Радянська культура»);
- рукописи, що не були надруковані:
  1. «Воспоминания и записки педагога-вокалиста»;
  2. «К вопросу формирования звука верхней части диапазона мужских голосов»;
  3. «Краткая автобиографическая записка»;
  4. «К вопросу развития голосовой техники современного певца».

У чому ж полягає сутність педагогічних принципів П. В. Голубєва? Передусім він націлював своїх учнів на виконавську діяльність – звідси і складність тих завдань, які доводиться розв'язувати молодим виконавцям. Незалежно від рівня їх технічної, загальної професійної підготовки професор завжди ставить на перший план рішення художніх проблем. Цього принципу він дотримувався при розучуванні у класі будь-якого твору. Робота над технікою ніколи не була самоціллю, педагог вчив розуміти її роль у досягненні передусім художнього результату. Технічні труднощі, що виникали у процесі роботи учня над твором, постійно знаходились в полі зору педагога. Щоб сприяти їх подоланню професор сам виконував складні епізоди, пропонуючи варіанти, які б були зручні для учня.

П. В. Голубєв вважав, що у комплексі студента-вокаліста повинні бути не тільки співацький голос, музичний слух, почуття ритму, виконавська обдарованість і загальна культура. Потрібні також відповідний інтелект, здібності щодо сприйняття вказівок педагога і, головне, організована психіка, тобто те, що в буденному житті ми називасмо характером студента.

ВИСНОВКИ. Школа П. В. Голубєва – це вокальна школа, яка набула авторитету і популярності не лише в Харкові та Україні, але й за її межами. Учні цієї школи усвідомлюють свою високу відповідальність за продовження і розвиток педагогічних принципів свого вчите-

ля, пропаганду його творчості. Найяскравіше ця школа проявилася в творчості його геніального учня – Бориса Романовича Гмирі, який вклав неоцінений внесок у розвиток українського вокального виконавства, у затвердження та розвиток художньо-естетичної концепції національного виконавського мистецтва.

У своїй практичній діяльності Павло Васильович Голубев керувався вокально-методичними принципами, в яких, однак, не було непорушних догматичних правил. В основі його професійних поглядів – традиції вокальної школи Федеріко Бугамеллі. У підготовці кваліфікованих випускників він зазначав три основних чинники: природні дані співака, його наполегливість і працездатність.

Розвиток традицій вокально-виконавської школи П. В. Голубева нині зберігають актуальне значення для виховання висококваліфікованих співаків сучасної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борис Гмыря. Статті. Дневники. Письма. Воспоминания [Пер. з укр.]. – М. : Музика, 1988. – 238 с.
2. Борис Гмиря. Статті. Листи. Спогади. – К. : Муз. Україна, 1975. – 430 с.
3. Вартацев М. М. Італійці в культурному просторі України / М. М. Вартацев. – К. : Ін-т історії НАНУ, 2000. – 240 с.
4. Говорухіна Н. О. Значення харківського періоду у вокально-виконавській творчості Б. Р. Гмирі // Борис Гмиря. Погляд з XXI століття. Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського : зб. ст. – К., 2006. – Вип. 39. – С. 36–45.
5. Голубев П. В. Борис Романович Гмыря / П. Голубев. – М. : Музгиз, 1959. – 60 с.
6. Голубев П. В. Советы молодым педагогам-вокалистам / П. Голубев. – М. : Музгиз, 1956. – 104 с.
7. Давімко Л. Ф. Борис Гмиря – яскравий представник харківської вокальної школи // Борис Гмиря. Погляд з XXI століття. Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського : зб. ст. – К., 2006. – Вип. 39. – С. 11–29.
8. Маркотенко І. О. Павло Васильович Голубев – педагог-вокаліст. – К. : Муз. Україна, 1980. – 74 с.
9. Павло Васильович Голубев – один із засновників української вокальної школи. Методичні рекомендації до курсу «Історія вокального мистецтва України» [Упоряд. І. Д. Яценко]. – Харків : ХІМ, 1994. – 24 с.
10. Роман Л. М. Борис Гмиря. Харківський період // Борис Гмиря. Погляд з XXI століття. Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського : зб. ст. – К., 2006. – Вип. 39. – С. 30–35.
11. Стебун І. І. Борис Романович Гмыря / І. І. Стебун. – К. : Держ. вид-во образотв. мист-ва і муз. літератури УРСР, 1960. – 39 с.

12. Яценко І. Д. Б. Р. Гмиря як спадкоємець школи П. В. Голубєва // *Борис Гмиря. Погляд з XXI століття. Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського* : зб. ст. – К., 2006. – Вип. 39. – С. 46–55.

ЛЕВЧЕНКО А. ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ П. В. ГОЛУБЄВА ЯК ФУНДАТОРА ХАРКІВСЬКОЇ ВОКАЛЬНОЇ ШКОЛИ. Висвітлюються засади педагогічної діяльності П. В. Голубєва як спадкоємця італійської вокальної школи та учня Ф. Бугамеллі.

Ключові слова: педагогічні принципи, вокальна школа, опора дихання, опора звука, кантилена, італійська традиція співу, тембр, голос, діапазон.

ЛЕВЧЕНКО А. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ П. В. ГОЛУБЕВА КАК ОСНОВАТЕЛЯ ХАРЬКОВСКОЙ ВОКАЛЬНОЙ ШКОЛЫ. Освещаются основы педагогической деятельности П. В. Голубева как последователя итальянской вокальной школы и ученика Ф. Бугамелли.

Ключевые слова: педагогические принципы, вокальная школа, опора дыхания, опора звука, кантилена, итальянская традиция пения, тембр, голос, диапазон.

LEVCHENKO A. PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF THE P. V. GOLUBEV AS FOUNDER OF THE KHARKOV VOCAL SCHOOL. Light up principles of pedagogical activity of P. V. Golubev as heir of Italian vocal school and student of F. Bugamelli.

Keywords: pedagogical principles, vocal school, breathing support, support of sound, kantilena, Italian tradition of singing, timbre, voice, range.

УДК 78.071.2:786.2.082.4

Дмитрий Дзюбак

ПЯТЫЙ ФОРТЕПИАННЫЙ КОНЦЕРТ Л. БЕТХОВЕНА В ТВОРЧЕСКОМ ПРОЧТЕНИИ К. АРРАУ И В. ГОРОВИЦА

Выявление характерных черт исполнительских интерпретаций имеет важное значение в контексте современного музыкального искусства. Интерес представляет и то, каким образом достигается исполнительская реализация классического наследия выдающимися пианистами XX века? *Актуальным* при этом остаётся определение границ допустимых отклонений.

Целью статьи является сравнительный анализ интерпретаций В. Горовица и К. Аррау Пятого фортепианного концерта Л. Бетховена